

Verharding, zand en gras

Het erf was in principe onverhard. De toegangen waren van zand, de rest was voornamelijk gras. Het gras werd begraasd of met de zeis gemaaid. Op slechts een paar plaatsen kwam verharding voor: bij de buitendeur en aan het achtereind van de deel om de lemen vloer te beschermen. Later werden ook de toegangen naar de baander bestraat. Er werd gestraat met kleine veldkeien, die men verzamelde op het land (restant van de ijstijden!) Grote keien werden gebruikt om een hoekpunt op het erf te markeren of gebinten te stutten. Ook bij de mestdeuren en langs het woongedeelte werd voor een betere toegang en onderhoud een verharding gelegd. Langs het huis werden de keien met de ronde kant naar boven gelegd (tegen het opspatten tegen de gevel). Voor een straatje gebruikte men de keien met de platste kant naar boven. Grote keien aan de rand hielden de kleinere op hun plek.

De pompstraat en de toegang naar de stookhut ('t noaven-huus = ovenhuis) waren met platgelegde, Groninger, rode baksteen bestraat.

Later doen oude, gebakken klinkers met allerlei tinten rood, geel en grijs en onregelmatige vorm hun intrede op het erf. Nog later kwamen de betonplaten en betonklinkers. Soms zie je van alles wat op het erf: keien en klinkers, aangevuld met beton, overgaand in zand naar de weg.

Leg niet meer verharding aan dan nodig is! Zorg ervoor dat de voeten droog blijven naar de toegangen van de boerderij. Als het erf droog is kan het zijte en de waslijn in het gras, de oprit gedeeltelijk onverhard of aangevuld met gebroken puin. Hou het gras kort waar gelopen en gezeten wordt. Waar verharding nodig is, gebruik dan zoveel mogelijk oude materialen. Misschien is op het erf nog wat aanwezig. Bent u op zoek naar materialen, een deskundige stratenmaker of advies? Laat u informeren door de Werkgroep Boerenerven Drenthe, Stichting Het Drentse Landschap of het Drents Plateau.

De Stichting Historisch Boerderij Onderzoek heeft in elke provincie een Werkgroep Boerenerven. De werkgroep verzamelt gegevens over inrichting van oude erven en beplantingen. De Drentse Werkgroep Boerenerven nodigt u uit om te melden hoe uw erf er vroeger uitzag. Foto's en verhalen van oude bewoners kunnen daarbij behulpzaam zijn. Maak een eenvoudige plattegrond van hoe het was en stuur ons uw gegevens toe. De werkgroep wil graag met u in contact komen.

**Inlichtingen
Werkgroep Boerenerven Drenthe
telefoon: 0516-433292 / fax: 0516-432191**

Dahlia's en

duizendschonen

zijn bloemen die

kleur geven aan

het boeren erf.

Letterlijk en figuurlijk.

Ze vertellen iets over

tradities en het gebruik

van bloemen op het erf.

Ze staan symbool voor

de bescheiden pracht van

het Drentse erf.

Dahlia's & 1000schonen

Nieuwsbrief over boerenerven en -tuinen

2003 Jaar van de Boerderij

In 2003 staat de boerderij een heel jaar in het middelpunt van de belangstelling. Onder de titel *Dahlia's & 1000schonen* wil de Drentse Werkgroep Boerenerven ook de boerenerven onder de aandacht brengen. In drie nieuwsbrieven bekijken we het erf vanuit verschillend perspectief. In de eerste nieuwsbrief hebben we ons gericht op het erf als onderdeel van landschap en dorpsbeeld. In dit tweede nummer krijgt u inzicht in de traditionele inrichting van het erf als werk- en leefruimte voor bedrijf en gezin. Nummer drie gaat over het aanpassen van boerenerven: de keuze van beplanting in de siertuin, verharding, hekwerken, verlichting enz..

Het erf *als werk en leefruimte*

Het nuttige erf

Evenals de boerderijen zijn de Drentse boerenerven aangelegd in nauwe samenhang met boerenbedrijf. Het erf moest vooral praktisch zijn. Alles wat nodig was voor het boerenbedrijf begon of eindigde op het erf: de verzorging van de dieren, het onderhoud van machines, de oogst. Voor de dagelijkse kost was men aangewezen op de boerderij. De dieren waren er voor eieren, melk, mest en vlees. Er waren bomen voor het hout. Er was tarwe en rogge voor brood, fruit en groenten voor de week, en... een randje Dahlia's voor op de vaas. Naast al die bedrijvigheid was er domweg niet veel tijd en ruimte op het erf voor "opsmuk" en mooie sier. Op zaterdagavond, als het pad geharkt was, straalde het uit wat het moest zijn: een verzorgd erf bij een verzorgde boerderij.

Traditie en hedendaagse gebruik, het kan ietsje minder....

Het Drentse boeren erf is daarom sober, eenvoudig, functioneel en in evenwicht met het landschap. Elke boom en elke struik had zijn functie. Veel boerderijen hebben echter hun oude functie verloren. Ze worden nu bewoond door mensen met ander werk en een ander leven. Ongemerkt, misschien ongewild, verdwijnen tradities van het erf en daarmee uit het dorp en het landschap. Karakteristieke elementen worden aangetast of verdwijnen. Zo worden oude, verwaarloosde knotlinden gerooid, zonder dat de eigenaar beseft, dat hij een nuttig scherm tegen zon, regen en wind voor de gevel moet missen. Nieuwe, dure leilinden worden op de erfgrans geplant. Het scherm werpt enkel schaduw in de nieuw aangelegde siertuin. Vandaar dat we u in deze nieuwsbrief attent willen maken op het traditionele boeren erf. Het is rijk aan gebruiken, die in onze tijd ook nuttig zijn. Het past bij een bedrijvig leven en een tijd, waarin we kijken "of het ook iets minder kan".

Bomen

Bomen hadden vele functies op het erf. De mooie, alleenstaande bomen zoals de linde, paardekastanje, beuk en eik beschermden het woonhuis niet alleen tegen felle zonnebrand maar ook tegen harde, natte zuidwesten wind en koude noordooster. Onder de bomen bleef het huis en het opgeslagen voedsel koel. Rond 1900 werd bij de meer welvarende boerderijen een rode beuk geplant.

De linden voor de gevel stonden pal voor de muur. Ze stonden er om verf, hout, voegen aan de gevel en het goeie goed binnenshuis te beschutten tegen al te felle weersinvloeden. Ze werden regelmatig geknot om beschadigingen aan dak en gevel te voorkomen. Bomen in de singels beschermden het dak van de schuren. Essen waren nuttig voor de stelen van het gereedschap; populieren en wilgen voor klompen, berken voor berkenbezems. Van een oude kers of notenboom werden ook wel kasten gemaakt. De notenboom werd bij de deur geplaatst om vliegen te weren.

Ook nu willen we graag bij een noot zitten. Plant hem dicht bij een plek om te zitten of bij de toegang naar het huis of de schuur met dieren. Plant een linde, paardekastanje, een beuk of een eik bij het huis voor de beschutting. Bedenk wel, dat u met de stam minimaal 2 meter uit de grens met uw buren blijft. Plant linden ongeveer 2,5 meter vóór een zonnige gevel, nooit pal voor een raam! Knot ze hoog op, net boven het raam, één maal in de 3 tot 5 jaar. Plant geen 'haag-op-poten' (leilinden) onlogisch voor het raam. Het maakt uw huis donker en beneemt het zicht op de boerderij.

Eiken op het erf

Wat nut betreft spande de eik de kroon! Eiken boden gebinten voor een nieuwe schuur, timmerhout voor gebouwen, wagens en meubelen, palen voor afrasteringen, brandhout voor de stookplaatsen en schors voor de leerlooierij. Bovendien bracht het hout heel wat op bij de scheepswerven.

Vroeger kwamen eikenbosjes veel voor aan de rand van de esdorpen of buiten in het veld, veelal in gemeenschappelijk bezit van de boermarken. In de streekdorpen kwamen ze veel voor als eikenbrink bij de boerderij, langgerekt opzij van de oprit (Ruinerwold). Er is niet veel meer over van de erfbosjes, huisbrinken en vrijstaande eiken. De opbrengst van het hout is gering. Er is ruimte gemaakt voor bedrijfsuitbreiding. Weinig eikenhout is herplant.

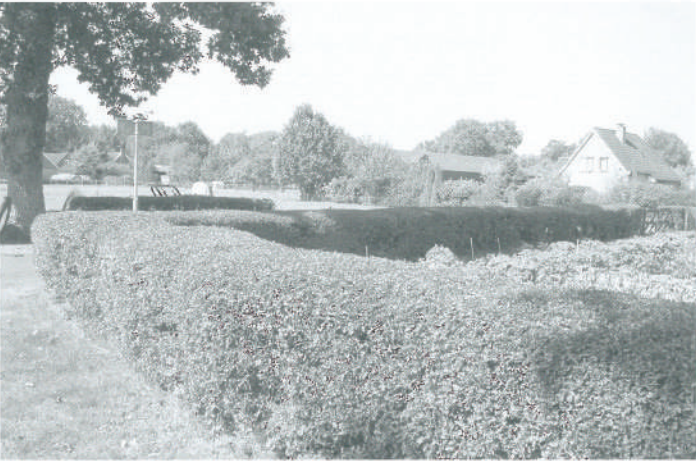
Op veel erven is achter of opzij nog wel een plaats waar een paar eiken kunnen staan. Ze geven uw boerderij beschutting. Dat is behoud voor de toekomst. Plant ze voor de houtopbrengst dicht opeen, 2 à 3 meter uit elkaar, of spaar ze uit in een brede singelbeplanting. Geef ze vrijstaand de ruimte. De kroon wordt al gouv 20 meter in doorsnede.

Hekken en hagen

Naarmate er meer dieren op het erf werden verzorgd en de moestuin werd uitgebreid met groenten, fruit en snijbloemen, moest het gewas beter beschermd worden tegen vraat. Waar nodig kwam een stekelige haag: om de moestuin, de huiswei of appelhof; of een hek, bijvoorbeeld aan de straat. Soms was een enkele haag tussen appelhof en moestuin al voldoende en deden sloten de rest.

Vaak werd de moestuin helemaal omsloten door een heg of hekwerk met een hekje naar het pad. Voor het hek gebruikte men drie planken aan vierkante palen met een diamantkop, soms groen geverfd, meestal gebroken wit.

Voor de heg gebruikte men stekken van de meidoorn, niet voor niets hagedoorn genoemd. Zo ontstonden dichte hagen, vaak gemengd met hulst, roos en vlier, en andere door de wind of de vogels ingezaaide soorten. Een enkele keer bestond de heg alleen uit hulst. Later gebruikte men vaak de minder stekelige, snelgroeiende liguster of plaatste men een hekwerk met gaas. Gaas vraagt minder onderhoud en geeft meer licht in de moestuin. Buxushaagjes kwamen op het Drentse erf eenvoudigweg niet voor. Van oudsher had men één vrij groeiende Buxusstuik. Dat was voldoende om de haan met Palmpasen te versieren. Soms werd hij geknipt in een ronde vorm. In de veenkoloniën of de streekdorpen waren hekken of hagen op de erfgrens vaak niet nodig. De sloten en wijken weerden veelvraten en indringers voldoende van het erf. Tussen de verschillende onderdelen op het erf werden hagen geplant, zoals tussen oprit en siertuin, tussen moesen siertuin en tussen 'voor' en 'achter'. Rond 1900 komt bij de modernere, luxer boerderijen de beukenhaag op en aan de voorzijde bij de weg: het smeedijzeren sierhek. Tegenwoordig zien we beuk veel vaker als haag, ook bij de kleinere boerderijen. Jammer als dit ten koste gaat van de traditionele meidoorn.

Plant 4 stuks op een meter, of het dubbele in driehoeksverband voor een lekker dikke heg. Meng gerust hier en daar een hondsroos, vlier of hulst door het haagplantsoen. Maak de heg voor de gevel niet te hoog. Vensterbank-hoogte is hoog genoeg.

Om de moestuin is een heg van 1 meter hoog genoeg bij grote dieren. Zorg dan vooral dat de heg breed is. Houdt de heg onderaan dicht: snoei hem laag terug bij aanplant! Snoei een volgroeide heg 2x per jaar.

Moestuin, siertuin

Op elk Drents erf kwam een moestuin voor. De moestuin had de beste plek op het erf: voor het huis met veel zon. Hier moest het gezin van leven. Er werden verse groenten en bewaargroenten geteeld zoals aardappelen, bonen, kolen, erwten, en voor de extra vitamines: aardbeien, bessen en rabarber. Vanouds vormde de moestuin één geheel met de bloementuin. Aanvankelijk bestond deze uit niet meer dan een enkele dierbare plant of een randje goudsbloemen, leeuwenbekken, (lage) dahlia's of duizendschonen. Later kwamen daar lelie's en Gladiolen bij.

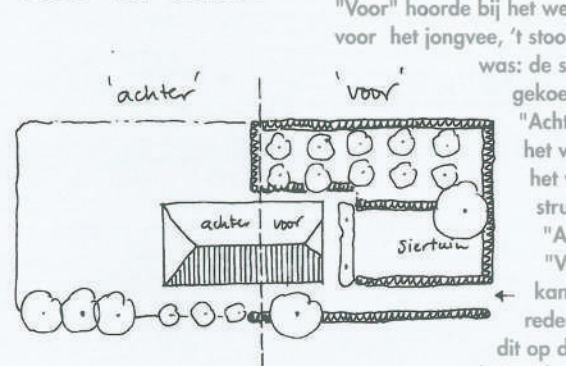
Langs de kant of op de scheiding met het moesgedeelte werden hogere planten gezet: een rij bessen of frambozen (geleid tegen het gaas), zonnebloemen, rabarber, Dahlia's, Lathyrus, of klimmende Oost-Indische kers. Elders op het erf vrijstaand of tegen een schuur was wel eens plaats voor een (woekerende) plant: puntwederik, vingerhoedskruid, Judaspenning, wilgenroosje of damastbloem, of een bloeiende struik: theeboompje, sering, boerenjasmijn, pluimhortensia. Inheemse struiken zoals meidoorn, sleedoorn of vlier kom je meer "achter" tegen op het erf. Bijvoorbeeld vlier bij het stookhok en de mesthoop.

Toen de welvaart op het boerenbedrijf steeg, verdrong de siertuin de moestuin naar de zijkant van het erf. In de siertuin was plaats voor blijvende soorten zoals sierheesters en sterke vaste planten en (soms exotische) bomen. Sterk was belangrijk, want het nut ging immers voor de sier. Zo ontstond een sortiment van 'boerentuinplanten' zoals Phlox, herfstasters, gulden roede, geitebaard, vergeet-me nietje, lelietje-dalen, en Hosta. Ze gingen van hand tot hand, en van boerderij tot boerderij.

Maak gerust een groentetuin in de "voortuin". Combineer gemakkelijke groenten met kleurige bloemen en fruit. Zet in het midden kolen, boerenkool en prei voor de winterdag; maak een veldje aardbeien, pompoenen en rabarber. Zet bloemen en fruit langs de randen: bessen, frambozen, herfstasters, Dahlia's en duizendschonen.. Vraag een oudere buurvrouw om een stek of een kleine pol.

**Kom zondag 19 oktober
naar de ruilbeurs in
Orvelte
en neem uw overschotten
mee.**

'Voor' en 'achter'

Van oudsher was er een tweedeling op het erf, die voor het gemak "voor" en "achter" genoemd werd. "Voor" hoorde bij het werk van de boerin en sloot aan bij het woonhuis: de bleek, de moestuin, de appelhof, de huiswei voor het jongvee, 't stookhok voor het veevoer en de pannenkoeken, de put, de plaats, en ... als de boerderij welvarend was: de siertuin. "Voor" staat het fruit, de kostelijke groenten, de buxus en de pluimhortensia, die gekoesterd, beschermd en goed verzorgd moeten worden.

"Achter" was het domein van de boer. Het sloot aan bij de bedrijfsgebouwen: de oprit, de stallen voor het vee, de schuren voor de trekkers en machines, het gereedschap, de opslag van het hooi, het stro, het voer, de aardappels, het fruit, en de mest. Hier staat de vlier, de erfboom, de singel, de prikkels-truik of haag om een ongewenste toegang af te dichten.

"Achter" vraagt het groen niet veel onderhoud. "Voor" hoefde niet letterlijk voor aan de weg te zijn, evenals "achter" lang niet altijd aan de achterkant van de boerderij lag. Bij de oude Saksische boerderijen lagen schuren ('achter') om praktische redenen aan de weg. Het woongedeelte ('voor') lag juist achter of opzij van de boerderij. Veel zie je dit op de Drentse esdorpen waar de schapen over de weg de schuur in geleid werden en men vanuit het voorhuis uitkeek op de moestuin en het bouwland op de es. Tegenwoordig liggen de meeste boerderijen met hun voorzijde, het woongedeelte, naar de weg en is 'voor' voor en 'achter' achter of opzij. Met een denkbeeldige lijn dwars over het erf kan de scheiding tussen "voor" en "achter" schematisch aangegeven worden. Probeer op uw erf de scheiding tussen "voor" en "achter" aan te geven. "Voor" wordt ingericht voor het intensieve onderhoud: bijvoorbeeld sier- en nutsgewassen; "achter" kan het wat eenvoudiger blijven.

Fruitbomen, de appelhof

Rond elke boerderij stonden vroeger wel wat fruitbomen. Altijd hoog op de stam en ruim geplant voor het licht op het gras. Het gras was voor de beesten. De bomen kregen een afrastering van planken, later met gaas, of het vee stond aan 't stik. In de oude esdorpen stonden de fruitbomen verspreid over het erf. Elders stonden ze meestal bijeen in een fruitweide, de appelhof genoemd. Behalve handappels en legappels kwamen hier handperen en stoofperen, pruimenbomen, een walnoot en een kers voor. Langs de rand van de appelhof, bijvoorbeeld op de overgang naar de moestuin, plantte men een rij rode bessen met een enkele zwarte bes of kruisbes. Hier pasten ook kleine pruimenbomen, zoals de Kroosjespruim, mispel en kweeper. Veel oude vruchtbomen en fruitrassen zijn bijna geheel verdwenen van het erf. Jammer, want oude fruitrassen hebben zich bewezen op deze gronden.

Zoekt u geschikte streekeigen rassen of kwekers? De Noordelijke Pomologische Vereniging kan u daarbij helpen. Voor vragen over verzorging en andere onderwerpen kunt u ook bij hen terecht. Plant als het kan altijd hoogstamfruit voor het landschapelijk effect. Kiest u voor gemak, plant dan laag- of halfstamfruit naast een enkele hoogstamappel, -peer of kers. Kies ook voor bewaarfruit, zodat u niet alles in een keer hoeft te verwerken. Het snoeien van fruit is een kunst apart. U kunt hiervoor een cursus volgen. U leert hoe u uw bomen in vorm kunt houden voor een goede conditie en een goede dracht. Ook op uw overige vragen zult u tijdens de cursus vaak een antwoord vinden. Informeer bij o.a. Landschapsbeheer Drenthe.